

Alınış tarihi (Received): 15.03.2023

Kabul tarihi (Accepted): 29.04.2023

Kırsalda Kadınların Tarımsal Faaliyetlere ve Kararlara Katılımının İncelemesi: Tokat İli Merkez İlçe Örneği

Nuray KIZILASLAN^{1,*} Merve OTÇU²

¹Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Tokat, Türkiye

²Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarım Ekonomisi ABD, Tokat, Türkiye

* Sorumlu Yazar: nuray.kizilaslan@gop.edu.tr

ÖZET: Kırsal alanda yaşayan kadınların aile içi kararlara ve tarımsal faaliyetlere katılımı aile yapısı, buldukları kırsal alana göre farklılık göstermiştir. Bu araştırmanın amacı da Tokat ili Merkez ilçede kırsal alanda ikamet eden kadınların aile içi kararlara ve tarımsal faaliyetlere katılımının incelenmesi; tarımsal faaliyetlerde hangi işlere yöneldikleri ve tarımsal konulardaki görüşlerinin ne kadar alındığı ortaya konulmak istenmiştir. Bunun için 121 kadınla görülmüştür. Görüşülen kadınların ortalama 44 yaşında ve çoğunluğunu ortaokul mezunu olduğu belirlenmiştir. Kadınların % 93,39'unun tarımsal faaliyetlere katıldığı belirlenmiştir. Tarımsal faaliyetlerde kadınların çapa yapma, yabancı ot temizliği, tohum ekme, hasat, toprağı sürme v.b tarımsal işlerde rol aldığı tespit edilmiştir. Böylelikle kadınların tarımsal işlerin tümünde yer aldığı gözlemlenmiştir. Kadınların tarımsal faaliyetlerde görüşlerinin alınma durumu sıralı probit modeli ile analiz edilmiştir. Analiz sonucunda kadınların tarımsal faaliyetlerdeki (hayvan alım satım, bitkisel ürünlerin satışı, araziye ekilecek ürü, çocuk sayısı) konuların ekonometrik olarak etkilediği belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler- Kadın, tarım, aile içi görevler, kadın iş gücü

Examination of Rural Women's Participation In Agricultural Activities and Decisions: The Case of The Central District of Tokat Province

ABSTRACT: The participation of women living in rural areas in family decisions and agricultural activities differed according to their family structure and rural area. the aim of this research is to examine the participation of women residing in rural areas in the central district of Tokat province in family decisions and agricultural activities; In this study, it was aimed to reveal which jobs they tended towards in agricultural activities and how much their views on agricultural issues were received. It has been seen with 121 women for this. It was determined that the women interviewed were 44 years old on average and most of them were secondary school graduates. It has been determined that 93,39% of women participate in agricultural activities. It has been determined that women take part in agricultural activities such as hoeing, weeding, planting seeds, harvesting, tilling the soil, etc. in agricultural activities. Thus, it has been observed that women are involved in all agricultural work. The status of women's opinions in agricultural activities was analyzed with the sequential probit model. As a result of the analysis, it was determined that women's agricultural activities (animal purchase and sale, sale of herbal products, crops to be planted on the land) affected econometrically.

Keywords- Women, agriculture, domestic duties, female workforce

1. Giriş

Kırsal alanda az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kadınlar, tarımsal üretim faaliyetlerine yoğun bir biçimde katıldıkları için kırsal ekonomi ve kırsal kalkınmanın temel gücünü oluşturmaktadır (Quendler et al., 2017). Ancak kadınların tarımsal üretime katılma oranı

ülkeler ve hatta bölgelere göre farklılık göstermektedir. Bu farklılığın temelinde başta kültür ve inançlar olmak üzere diğer sosyo-ekonomik faktörler etkili olmaktadır (Dixon, 1982).

Kadınların toplumdaki rolleri yaşadığı sosyal değer, norm ve kalıplarla belirlenmektedir. Yaşadıkları ülkenin gelişme düzeyi kadınların kırsal kesimde özellikle köy yaşamında erkeğe oranla daha fazla çalışması vb doğal sayılmaktadır (Kazgan, 1982).

Kırsalda kadın gerek geleneksel değerler gerek uğraşı şeklinin farklı olması nedeni ile kentlerdeki kadınlara göre farklılık göstermektedir. Kırsalda kadın bir yandan temizlik, çocuk bakımı, yakacak temini, ekmek yapımı ve beslenme gibi ev işleri yaparken diğer yandan bitkisel ve hayvansal üretim, el sanatları, tarım dışı işler ve gelir getirici faaliyetlerde de bulunmaktadır (Yıldırak ve ark., 2002).

Kırsalda yaşayan kadınların bilgi düzeyinin yükseltilmesi, beceri kazandırılması ve eğitimlerine önem verilmesi kalkınma açısından gereklidir. Kırsal kalkınma bütünsellik ilkesi çerçevesinde kadın ve erkek tüm referans gruplarını kapsamalıdır. Kırsal kalkınmanın başarılı planlaması kırsaldaki kadının gerek ev gerek kırsal gerekse ülke ekonomisine katkı sağlamasına yardımcı olacaktır.

Bu çalışmada kadınların hem aile içi hem de tarımsal faaliyetlere katılma oranları belirlenerek kadınların üstlenmiş olduğu görevler belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmanın asıl amacı kadınların tarımsal faaliyetlerdeki rolü ve katılımındaki etkinliği belirlemektir.

2. Materyal ve Yöntem

Bu çalışmanın ana materyalini, Tokat İli merkez ilçe yerleşimlerinde ikamet eden kadınlarla yüz yüze yapılan anketler oluşturmaktadır.

Tokat ili merkez ilçeye bağlı 107 köy bulunmaktadır. Gayeli örnekleme yöntemi ile 107 köyün %10'una denk gelen 11 köy seçilmiştir. Merkeze bağlı ve araştırma kapsamına alınan köyler şöyledir: Ormanbeyli Köyü, Gözova Köyü, Mülk Köyü, Ulaş Köyü, Yağmurlu Köyü, Akbelen Köyü, Gümenek Köyü, Avlunlar Köyü, Ulaş Köyü, Şen Köy, Yazıbaşı Köyü. Her köyden tesadüfî olarak seçilen 11 kadın yani 121 kadın araştırma kapsamına alınmıştır. Verilerin analizi aşamasında sıralı probit modeli kullanılmıştır.

Açıklanan değişkenin iki ya da daha fazla olma durumunda bununla beraber değişken doğal sıralamaya sahip ise sıralı probit ya da sıralı logit modeli ile değişkenler analiz edebilir (Maddala,1983; Abdel-Aty, 2001). Bu bağlamda kadınların tarımsal faaliyetlerde görüşlerinin alınması durumunu etkileyen değişkenleri belirlemede sıralı probit modelinden yararlanılmıştır.

Model de kullanılan bağımlı ve bağımsız değişkenlerin açıklamaları Çizelge 1'de verilmiştir. Modele sürekli değişken olarak kadınların yaşı, kadınların kendi gelirleri, hanenin geliri, çocuk sayısı alınmıştır. Yorumlanması kolay olması için bazı değişkenler kategorik değişken olarak modele alınmıştır. Kategorik olarak modele alınan değişkenler kadınların eğitim durumu, ailenin geleneksel biçimi, ailedeki çocuk sahibi olma durumu, hayvan alımı konusunda fikrinin alınma durumu, bitkisel ve hayvansal ürün satış konusunda fikrinin alınma durumu, araziye ekilecek ürün konusunda fikrinin alınma durumu, nadas konusunda fikrinin alınma durumudur.

Çizelge 1. Modelde kullanılan değişkenlerin tanımlanması**Table 1.** Defining the variables used in the model

Değişkenler	Kodlamaları	Değerler
Bağımlı Değişken		
Kadınların tarımsal faaliyette görüşlerinin alınması	Y	
Hiç alınmayan	Y00	%55,37
Kısmen	Y01	%25,2
Alınan	Y02	%19,01
Sürekli Açıklayıcı Değişkenler		
Kadınların yaşı (yıl)	YAS	44.13(12,34)
Kendi geliri (TL)	GELİR	413.22 (494.46)
Hanenin geliri (TL)	HGELİR	3.735.54 (1,070.58)
Çocuk sayısı (adet)	COCUKSAY	3.71(1.51)
Kategorik Açıklayıcı Değişkenler		
	ED	
Kadınların eğitim durumu	Oku yazar değil:1	%20,66
	Okuryazar:2	%11,57
	İlkokul:3	%22,31
	Ortaokul:4	%33,06
	Lise:5	%9,92
	Yüksekokul – Lisans:6	%2,48
Ailenin geleneksel biçimi	GELENKS Geleneksel aile:1 Diğer:0	%23,14 %76,86
Ailedeki çocuk sahibi olma durumu	COCUK Çocuğu olan:1 Çocuğu olmayan:0	%95,87 %4,13
Hayvan alımı konusunda fikrinin alınma durumu	ALIM Fikri alınan:1 Fikri alınmayan:0	%28,10 %71,90
Bitkisel ve hayvansal ürün satış konusunda fikrinin alınma durumu	SATIS Fikri alınan:1 Fikri alınmayan:0	%38,02 %61,98
Araziye ekilecek ürün konusunda fikrinin alınma durumu	EKİM Fikri alınan:1 Fikri alınmayan:0	%28,93 %71,07
Nadas konusunda fikrinin alınma durumu	NADAS Fikri alınan:1 Fikri alınmayan:0	%11,57 %88,43

3. Araştırma Bulguları

3.1. Kadınların Genel Özellikleri

Kadınlara ait yaş, eğitim durumu, medeni hali, çocuk sahibi olma durumları ve kaç çocuğa sahip oldukları, hanede kaç kişi yaşadıkları, hane biçimi, hanenin aylık geliri gibi bazı bilgilere Çizelge 2’de yer verilmiştir.

Çizelge 2. Kadınların bazı demografik özellikleri

Table 2. Some demographic characteristics of women

Grup ve Açıklaması		Frekans	%	Ortalama
Yaş ortalaması(yıl)				44,13
Eğitim durumu	Okuryazar değil:1	25	20,66	
	Okuryazar:2	14	11,57	
	İlkokul:3	27	22,31	
	Ortaokul:4	40	33,06	
	Lise:5	12	9,92	
	Yüksekokul/Üniversite:6	3	2,48	
Medeni durumu	Evli:1	103	85,12	
	Bekâr:2	18	14,88	
Kendi geliri olma durumu	Evet:1	50	41,32	
	Hayır:2	71	58,68	
Kendi geliri (TL/ay)				413,22
Gelir kaynağı	Eşinden aldığı harçlık	39	32,23	
	Günlük köy işleri	30	24,79	
	Köy dışında çalıştığı iş	5	4,13	
	Diğer	7	5,79	
Sigorta	SSK	38	31,40	
	Çiftçi Bağ kuru	3	2,48	
	Bağ kur	3	2,48	
	Emekli Sandığı	8	6,61	
	SGK	17	14,05	
Kadınların ikametgâh ettiği köy durumu	Kendi köyü	64	52,89	
	Eşinin köyü	57	47,11	

Kadınların ortalama 44 yaşında olduğu tespit edilmiştir. Kadınların öğrenim durumuna bakıldığında %33,06’sı ortaokul mezunu, %22,31’i ilkokul mezunu, %20,66’sı okuryazar değil, %11,57’si okuryazar, %9,92’si lise mezunu, %2,48’i ise yüksekokul/üniversite mezunudur. Kırsal alanda yüksek okul üniversite oranlarının çok düşük olduğu tespit edilmiştir. Araştırmada kadınların %85,12’si evli, %14,88’i ise bekârdır. Kadınların %41,32’sinin kendi geliri olduğu %58,68’inin kendi gelirinin olmadığı saptanmıştır. Kadınların kendi gelirinin ortalaması 413,22 TL bulunmuştur. Kadınların gelir kaynağına bakıldığında %32,23’ünün eşinden harçlık aldığı, %24,79’unun günlük köy işlerinden, %5,79’unun diğer, %4,13’ünün köy dışında çalıştığı işten gelir kaynağı elde ettiği saptanmıştır. Kadınların %31,40’ının SSK, %14,05’inin SGK, %6,61’inin Emekli sandığı

%2.48'inin bağ kur ve çiftçi bağ kurundan yararlandığı tespit edilmiştir. Kadınların %52.89'u kendi köyünde ikamet ettiği, %47.11'inin ise eşinin köyünde ikamet ettiği saptanmıştır. Çizelge 3'te kadınların hanesine ilişkin bazı bilgiler yer almaktadır.

Çizelge 3. Kadınların bazı hane bilgisi

Table 3. Some household information of women

Grup ve Açıklaması		Frekans	%	Ortalama
Çocuk sahibi olma durumu	Çocuk sahibi olan:1	116	95,87	
	Çocuk sahibi olmayan:2	5	4,13	
Çocuk sayısı				3.72
Hanedeki birey sayısı				4.56
Hane geliri (TL/ay)				3735.53
Eşinin Mesleği	Çiftçi:1	53	43,80	
	Esnaf:2	8	6,61	
	İşçi:3	39	32,23	
	Diğer:4	3	2,48	
Hane halkı biçimi	Çekirdek aile:1	73	60,33	
	Ataerkil aile:2	11	9,09	
	Geleneksel aile:3	28	23,14	
	Geçici aile:4	9	7,44	
Ailede kırsal alan dışında durumu	Kırsal alanda bulunan:1	60	52,89	
	Kırsal alanda bulunmayan:0	61	47,11	
Dışarıda bulunanların dağılımı	Eşi	8	6,61	
	Çocukları	50	41,32	
	Torunları	24	19,83	
	Aile büyükleri	2	1,65	
Dışarıda bulunma sebepleri	Dışarıda işçi	27	22,31	
	Eğitim için	43	35,54	
	Sağlık için	6	4,96	
	Diğer	8	6,61	

Araştırmada kadınların %95.87'si çocuk sahibi, %4.13'ü ise çocuk sahibi olmadığı tespit edilmiştir. Kadınların çocuk sayısı ortalama 3, hanedeki birey sayısı ortalama 4, hanenin aylık ortalama geliri 3735.53 TL olduğu saptanmıştır. Kırsal alandaki kadınların eşlerinin mesleği %43.80'i çiftçi, %32.23'ü işçi, %6.61'i esnaf, %2.48'i ise aşçı, şoför, işsiz vb'dir. Hane halkı biçimi %60.33'i anne, baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan küçük aileler yani çekirdek aile, %23.14'ü karı koca, çocuklar, evli olan çocukların eşleri, büyük baba, büyük anne, hala, teyze, dayı gibi akrabaların birlikte oluşturduğu aile tipi olan geleneksel aile, %9.09'u büyük baba, büyük anne ve çekirdek aileyi kapsayan ataerkil aile, %7.44'ü hane halkında çekirdek aileye yakın bir akrabasının özellikle hane halkı reisi veya eşinin anne ve/veya babasının eşlik ettiği kompozisyon olan geçici geniş aile olduğu tespit edilmiştir. Yapılan bir çalışmada kente yakın olan köylerde çekirdek aile şekli baskın bulunmuştur. Kente uzak olan köylerde bir çözülme görülse de halen geniş aile şekli önemini korumaktadır (Kızılaslan, 2006).

Aile bireylerinin %52,89'u kırsal alan dışında bulunmaktadır. Dışarıda bulunanların %41.32'si çocuklar, %19.83'ü torunlar, %6.61'i kadınların eşleri, %1.65'i aile büyükleridir.

Aile bireylerinin %35.54'ü eğitim için, %22.31'i dışarıda işçi, %6.61'i diğer (çocukların evlenip aile evinden ayrılması), %4.96'sı sağlık için dışarıda bulunduğu belirlenmiştir.

3.2. Kadınların Tarımsal Faaliyetlerde Bulunma Durumu ve Bilgiler

Türkiye'de kırsalda geleneksel aile yapısı kadının ev içinde ve tarımsal üretimde emeğinin yoğun bir şekilde kullanıldığı ve organize edildiği bir alandır. Geleneksel aile yapısının kadınların hayatı üzerinde doğrudan bir etkisi olduğu kadar onların kaynakları, emeği ve geliri kullanma hakkını belirlemede de etkili olmaktadır. Kadınların tarımsal üretimdeki payı, sosyal ve kültürel faktörlerin de etkisiyle, onların ev işlerinin bir uzantısı gibi görülüp bu paya el konulmasına yol açmaktadır (Kızılaslan, 2016). Çizelge 4'te kadınların evdeki görev ve sorumluluklarının neler olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 4. Kadınların evdeki görev ve sorumluluklarının dağılımı

Table 4. Distribution of duties and responsibilities at home women's

	Frekans	%
Annelik	94	77,69
Ev alışverişi	92	76,03
Yemek ve ev düzenini sağlama	110	90,91
Fatura ve kart borçları ödemek	26	21,49
Ürün yapımı (kuşburnu, madımak, konserve vb)	79	65,29

Kadınların %90.91'i yemek ve ev düzenini sağlama, %77.69'u ise annelik %76.03'ü ise ev alışverişi, %65.29'u ise tarımsal ürünlerin yapımını gibi işlerden sorumlu oldukları tespit edilmiştir. Anlaşıldığı üzere kırsal alandaki kadınların evdeki bütün görev ve sorumlulukların çoğunluğunu üstlenmiş olduğu gözükmemektedir. Kadınların %21.49'u fatura ve kart borçlarını ödediği belirlenmiştir ve bu işlere genellikle kadınların bakmadığı daha çok evdeki diğer üyelerin bu sorumluluğu üstlendiği tespit edilmiştir.

Hatay İli köylerinde girişimcilik eğilimi olan ve olmayan kırsal kadınlarla yapılan çalışmada kendilerini %48,33 oranında ev hanımı olarak belirtmiştir (Kızılaslan ve Karaömer, 2015). Çizelge 5'te tarımsal faaliyet türü verilmiştir.

Çizelge 5. Kırsal alandaki ailelerin tarımsal faaliyet türleri

Table 5. Types of agricultural activities of families in rural areas

	Frekans	%
Bitkisel üretim	36	29,75
Hayvansal üretim	2	1,65
Her ikisi de	83	68,60

Kırsal alandaki ailelerin %68.60'ının hem bitkisel hem de hayvansal üretim yaptıkları tespit edilmiştir. Kırsal alanda yaşayan ailelerin ortalama 25.47 da arazisi olduğu tespit edilmiş. İşletme başına ortalama 22.64 dekar arazisinin olduğu hesaplanmıştır. Çizelge 6'da kırsal alandaki ailelerin tarım arazisinin değerlendirmedeki dağılımı verilmiştir.

Çizelge 6. Kırsal alandaki ailelerin arazi çeşidi

Table 6. Land type of families in rural areas

	Frekans	%
Tarla	115	95,04
Meyve	56	46,28
Sebze	34	28,10
Kavaklık	6	4,96

Çizelge 6’da kırsal alandaki ailelerin tarım arazisinin değerlendirmedeki dağılım incelendiğinde; %95.04’ünün tarla arazisi olduğu, %46.28’inin meyvelik arazisi olduğu %28.10’unun ise sebzelik arazisi, %4.96’sının kavaklık arazisi olduğu tespit edilmiştir.

Kızılaslan ve Erçoban (2013) çalışmasında ova ve dağ köylerindeki üreticilerin tarla arazilerinin en büyük alanı oluşturduğunu ortaya koymuştur. Bununla beraber dağ köylerinde tarla arazisi daha büyük alanı oluştururken, meyvelik ve sebzelik arazilerin ova köylerinde daha geniş yer kapladığı saptanmıştır. Çizelge 7’de bitkisel üretimde kadının rolü gösterilmektedir.

Çizelge 7.Kırsal alanda bitkisel üretim ve kadın

Table 7. Crop production and women in rural areas

		Frekans	%
Bitkisel üretim durumu	Yapan	119	98,35
	Yapmayan	2	1,65
Kadınların bitkisel üretime katılım	Katılan	113	93,39
	Katılmayan	8	6,61
Kadınlara bitkisel üretimde düşen görevler	Toprağı sürme	37	30,58
	Çapa yapma	75	61,98
	İlaçlama	33	27,27
	Aşılama	16	13,22
	Yabani ot temizliği	56	46,28
	Budama	23	19,01
	Tohum ekme	64	52,89
	Gübreleme	30	24,79
	Hasat	66	54,55
	Sulama	27	22,31
Bitkisel üretimin amacı	Kendileri için	29	23,97
	Pazar için	3	2,48
	İkisi de	86	71,07
Bitkisel ürünlerin satış miktarı	%10-20	25	20,66
	%30-40	29	23,97
	%50	25	20,66
	%60-80	8	6,61
	Tamamı	2	1,65
Kadınların bitkisel üretimde bizzat satış yapabilme durumu	Satan	62	51,24
	Satamayan	59	48,76
Kadınların satış yaptığı bitkisel ürünler	Sebze-meyve	38	31,40
	Tahıllar	50	41,32
	Yerel ürünler	39	32,23
	Baharat	17	14,05
Kadınların sattığı ürünlerden elde edilen gelirleri harcama durumları	Kendi ihtiyaçları için	21	17,36
	Çocukların ihtiyaçları için	42	34,71
	Eşine verir	26	21,49
	Ailenin temel ihtiyaçları için	27	22,31
	Gelecek için birikim	14	11,57

Çizelge 7’de kırsal alanda yaşan ailelerin %98.35’i bitkisel üretim yapmaktadır. %1.65’i ise bitkisel üretim yapmamaktadır. Kırsaldaki kadınların %93,39’unun tarımsal faaliyetlere katıldığı %6.61’inin ise tarımsal faaliyetlere katılmadığı belirlenmiştir.

Bir çalışmada, kadınların tarımsal üretim süreçlerinin hemen hepsine yoğun bir şekilde katıldığı ortaya konmuştur. Toprağın ekime hazırlanması ve ekim işleri makineleşmiş olsa bile çapalama, sulama ve hasat işlerinde dahi yerlerini almaktadır. Kadınlar bitkisel üretimde yoğun olarak yabancı ot temizliği ve çapalamada iş yüklenirken hayvansal üretimde hayvan bakım ve beslemesini yapmaktadır (Kızılaslan ve Demigan, 2021).

Ayvazoğlu ve ark., (2017) kadınların %50,00’sinin işgücüne katıldıkları bitkisel üretimin her aşamasında uğraştıklarını belirlemişlerdir. Tarlaya giden kadınların %61.98’i çapa yapma, %52.89 ‘unun tohum ekme işini, %54.55’inin ise hasat, %46.38’sinin yabancı ot temizliği yaptığı, %30.58’inin toprak sürme, %27.24’ünün ilaçlama, %24.79’unun gübreleme, %22.31’inin ise sulama işlerini yaptığı belirlenmiştir. Kadınların aşılama budama işlerinde çok önde olmadıkları saptanmıştır.

Kızılaslan ve Ymanoğlu, (2010) yaptıkları çalışmalarında kadınların daha çok çapalama, yabancı ot temizliği, hasat gibi işlerde çalışıldığı belirlenmiştir. Sulama, tohum ekme, gübreleme, ilaçlama, tarımsal atıkların yakılması, budama, toprağın sürülmesi, aşılama gibi pek çok tarımsal işlerde de kadının tarımsal faaliyet gösterdiği ifade edilmektedir.

Kırsal alanda ailelerin bitkisel üretim amacı %71.07 hem kendisi hem de pazar için üretim yapmaktır. %23.97’si sadece kendisi için üretim yapmakta olup %2.48’inin ise pazar için bitkisel üretim yaptığı belirlenmiştir.

Kırsal ailelerin %23.97’si bitkisel ürünün %30 ile %40 arasında satışını yaptığı gözlemlenmiştir. %20.66’sının ise %10 ile %20 arasında ürününün satışını yaptığı tespit edilmiştir. Yine %20.66’sının da ürünlerinin % 50’sinin satışını yaptığı gözlemlenmiştir. %6.61’nin %60 ile %80 kadarını sattığı tespit edilmiştir bitkisel ürünlerini tamamını satan üreticiler %1.65 oranındadır. Kırsal alandaki kadınların %51.24’ünün bizzat satış yaptığı tespit edilmiştir %48.76’sınınise bizzat satış yapmadığı belirlenmiştir.

Tarım sektöründeki kırsal kadının görünmez katkısı ailenin geçimini sağlaması ile birlikte bu katkının ticarete dönüşerek ailesine gelir kazandırmasına neden olmaktadır. Kırsaldaki girişimcilik düzeyi yüksek olan kadınlar aile ekonomisine katkı sağlamayı çeşitlendirmek üzere yetiştirdikleri ürünleri halka sunmak için semt pazarlarına satıcı olarak da girmektedir (Çukur ve ark., 2021).

Kadınların satmış olduğu ürünlerden elde ettiği gelirlerin ne yaptıklarına bakıldığında %17.36’sı kendi ihtiyaçları için harcarım diyerek kendi eliyle kazanmış olan parasını kendi ihtiyaçları için harcadığı tespit edilmiş bunu takip eden %34.71’lik oranla çocuklarını için harcarım diyen kadınların olduğu tespit edilmiştir. Kadınların %22.31’i ise ailenin temel ihtiyaçları için bu gelire harcadıklarını belirtmiş, %21.49’u ise satmış olduğu ürünlerden elde ettiği geliri eşine verdiği tespit edilmiştir. Kırsal alandaki kadınların %11.57’sinin gelecek için birikim yaptığı gözlemlenmektedir. Çizelge 8’de hayvansal üretimde kadının rolü gösterilmektedir.

Çizelge 8.Kırsal alanda hayvansal üretim ve kadın**Table 8.** Animal production and women in rural areas

		Frekans	%
Hayvansal üretim durumu	Yapan	90	74,38
	Yapmayan	31	25,62
Hayvansal üretim türleri	Büyükbaş	64	52,89
	Küçükbaş	41	33,88
	Kümes	54	44,63
Kadınların hayvansal üretime katılım	Katılan	91	75,21
	Katılmayan	30	24,79
Kadınlara düşen görevler	Ahır ve ağıl temizliği	65	53,72
	Hayvanların beslenilmesi	66	54,55
	Hayvanların otlatılması	39	32,23
	Süt sağımı	65	53,72
	Hayvan temizliği	14	11,57
Hayvansal üretimin amacı	Kendileri için	18	14,88
	Pazar için	1	0,83
	İkisi de	67	55,37
Hayvansal ürünlerin satış miktarı	% 10-20	13	10,74
	% 30-40	31	25,62
	% 50	16	13,22
	% 60-80	5	4,13
	Tamamı	3	2,48
Kadınların hayvansal üretimde bizzat satış yapabilme durumu	Satan	60	49,59
	Satmayan	61	50,41
Kadınların satış yaptığı ürünler	Süt	53	43,80
	Peynir	18	14,88
	Çökelek	58	47,93
	Tere yağ	25	20,66
	Yumurta	12	9,92
Kadınların sattığı ürünlerden elde edilen gelirleri harcama durumları	Kendi ihtiyaçları için	12	9,92
	Çocukların ihtiyaçları için	42	34,71
	Eşine verir	31	25,62
	Ailenin temel ihtiyaçları için	32	26,45
	Gelecek için birikim	13	10,74

Kırsalda yaşayan ailelerin %74.38'inin hayvansal üretim yaptığı, %25.60'ının ise hayvansal üretim yapmadığı belirlenmiştir.

Ayvazoğlu ve ark., (2017) çalışmasında kadınların %91.4'ünün ev işleri dışında hayvancılık faaliyetleri ile uğraştığını belirlemiştir. Bu kırsal ailelerin %52.89'u büyükbaş hayvancılık %44.63'ü kümes hayvancılığı, %33.88'i küçükbaş hayvancılık yapmaktadır.

Kırsal alanda bulunan kadınların %75,20'sinin hayvanlarla ilgilendiği gözlemlenmiştir. Kırsalda yaşayan kadınların hayvansal üretim de yapmış olduğu iş ve görevler %54.55'inin

hayvan beslenmesi, %53.72'sinin ahır ve ağır temizliği, %53.72'sinin süt sağımı, %32.23'ünün hayvan otlatması, %11.57'sinin ise hayvan temizliğinde görev aldığı belirlenmiştir.

Kızılaslan ve Yamanoglu (2010) kadınların hayvansal üretimle ilgili faaliyetlere katılımlarında en fazla oranla süt sağımı görevini üstlendiklerini belirlemiştir. Kadınların hayvan besleme, ahır-ağıl temizliği, hayvan otlatma gibi işlerin hepsine de hemen hemen katıldığı belirtilmiştir.

Yılmaz ve ark., (2019) hayvansal üretimle ilgili faaliyetlerde kadınların her aşamasında yer aldıklarını ortaya koymuştur. %76,5'i süt sağımı, %61.2'si ahır-ağıl temizliği, %62.0'si hayvan besleme, %58.0'i hayvan sulama, %38.0'i hayvan otlatma işlerini yapmaktadır.

Erem Kaya ve Atsan (2012) çalışmasında hayvansal üretimde kadın ve erkek arasında bir iş farklılığı olduğunu ifade etmiştir. Hayvansal üretimde kadınların büyük bir kısmı (%81.5) sadece sağım faaliyeti, %16.0'ı ise sağım, yemleme ve ahır temizliği faaliyetlerine katılmakta ve erkeklerden bir yardım almamaktadır. Otlatma sadece erkekler tarafından yapılan bir faaliyettir. Erkeklerin hayvan yetiştiriciliğinde katıldığı temel faaliyetler otlatma ve ahır temizliği olup %92.2'sini kapsamaktadır.

Araştırmada kırsal ailelerin %55.37'i hem pazar için hem de kendileri için hayvansal üretim yapmaktadır. %14,88'inin sadece kendisi için hayvansal üretim yaptığı tespit edilmiştir.

Kızılaslan ve Erçoban (2013) çalışmasında dağ ve ova köylerinde kadınların hem ev hem de pazara yönelik hayvansal üretim yaptıkları görülmektedir. Bu oran dağ köylerinde %50.85, ova köylerinde %47.62'dir. Sadece ev için üretim yapanların dağ köylerinde oranı %33.89 iken, ova köylerinde %42.86'dır. Üretim yapmayanların oranı ise dağ köylerinde %15.26 iken, ova köylerinde %9.52 'dir.

Kırsal ailelerin %25.62'si hayvansal ürünlerinin %30 ile %40 kadarını ürün satmaktadırlar. %13.22'si hayvansal ürünlerinin %50'sini %10,74'ü ise hayvansal ürünlerinin %10 ile %20 kadarını satmaktadır. %4.13'ü hayvansal ürünlerinin %60 ile %80 kadarını, kırsal, %2.48'i ise ürünlerinin tamamını satmakta olduğu tespit edilmiştir.

Kırsal alandaki kadınların %50.41'inin bizzat hayvansal ürün satışı yaptığı, %49.59'unun bizzat satış yapmadığı belirlenmiştir. Kırsal alandaki kadınların %47.93'ü çökelik, %43.80'i süt, %20.66'sı tereyağı, %14.88'i peynir, %9.92'si ise yumurta satışı yapmaktadır.

Kırsal alandaki kadınların %34.71'i sattığı ürünlerden elde ettikleri geliri çocukların ihtiyacı için, %26.45'i ailenin temel ihtiyaçlar için harcamakta, %25.62'si eşine vermekte, %10,74'ü gelecek için birikim yapmakta, %9.92'si ise kendi ihtiyaçları için harcamaktadır. Çizelge 9'da kadınların tarımsal faaliyetler hakkındaki bilgi kaynakları verilmiştir.

Çizelge 9. Kadınların tarımsal faaliyetler konusunda bilgi aldığı yerlerin dağılımı

Table 9. Distribution of places where women get information about agricultural activities

	Frekans	%
Eşinden	13	10,74
Komşulardan eş dost akraba	19	15,70
Televizyon ve radyo gibi araçlar	14	11,57
Köydeki yaşça büyük çiftçiler	10	8,26
Tarım ve Orman İl Müdürlüğü	4	3,31

Kadınların %25.62'si ise tarımsal konularda bilgi almaktadır. Kadınların %15.70'inin komşularından, %11.57'sinin televizyondan, %10,74'ünün ise eşinden, %8.26'sının köydeki büyüklerden bilgi aldığı tespit edilmiştir. %3.31'inin ise Tarım ve Orman İl Müdürlüğünden bilgi aldığı tespit edilmiştir.

Kızılaslan ve Yamanoğlu (2010) çalışmasına bakıldığında tarımsal konularda kadınların %31,58'i eşinin, %29,24'ü komşular ve akrabalarının, %15.20'si tarım teşkilatının, %12.28'i televizyon ve radyonun, %11.11'i önder çiftçilerin, %4.68'i gazete ve dergilerin bilgisine başvurmaktadır. Dolayısıyla kadınlar daha çok bilgileri birincil kaynaktan öğrenme yerine eşlerini tercih etmekte olduğu görülmektedir. Bu durum geleneksel yapı ile ilgilidir. Kırsalda kadınların birincil kaynaklara ulaşmasının zorluğuna dikkat çekilerek en yakın bilgi kaynağının onlara en yakın olan ve bilgisine güvendikleri kişiler olan eşleri, komşuları ve akrabaları olduğu belirtilmiştir. Çizelge 10'da kadınların bilgi eksikliği hissettiği tarımsal konuların dağılımı görülmektedir.

Çizelge 10. Kadınların bilgi eksikliği hissettiği tarımsal konuların dağılımı

Table 10. Distribution of agricultural issues that women feel lack of knowledge

	Frekans	%
Hiçbir konu yok	50	41,32
Tohum ekme	39	32,23
Sulama	44	36,36
Gübreleme	52	42,98
Aşılama	54	44,63
İlaçlama	45	37,19
Hasat	26	21,49
Hayvan Bakımı	12	9,92
Ürün satışı	12	9,92

Kırsal alanda bulunan kadınların %41.32'sinin kendini tarımsal konularda yetersiz hissettiği konu yoktur. %44.63'sinin aşılama, %42.98'inin gübreleme, %37.19'unun ilaçlama, %36.36'sı sulama, %32.23'ünün tohum ekme, %21.49'unun hasat, %9.92'sinin hayvan bakımı ve ürün satışı konularında yetersiz olduğu tespit edilmiştir.

3.3 Kadınların Tarımsal Faaliyetlerde Görüşlerinin Alınma Durumuna İlişkin Sıralı Probit Modeli Analiz Sonuçları

Kadınların tarımsal faaliyetlerde görüşlerinin alınması ve alınan bu görüşlerin hangi konularda olduğunu etkileyen faktörler sıralı probit modeli ile belirlenmeye çalışılmıştır. Görüşleri hiç alınmayan (Y=0) % 55'lik kısımdır. Görüşleri kısmen alınan (Y=01) %26'lik kısımdır. Görüşleri alınan (Y=02) %19'luk kısım olduğu belirlenip sıralı probit modeline bağımlı değişken olarak kabul edilmişlerdir.

Araştırma kadınların tarımsal faaliyetlerde görüşlerinin alınma durumuna etki eden faktörlerin belirlenmesini amaçlamıştır. Yaş, eğitim durumu, gelir, geleneksel aile biçimi, hane geliri, çocuk sahibi olma durumu, çocuk sayısı, hayvan alım, ürün satışı, araziye ekilecek ürün, nadas modelde bağımsız değişken olarak değerlendirilmiştir. Böylelikle kadınların tarımsal üretime katılıp katılmadıkları ve tarımsal faaliyetlerde hangi konularda görüşlerinin alındığı belirlenerek, tarımsal faaliyetlerde görüşlerinin alındığı kategoriye ekonometrik olarak hangi değişkenler ne yönde etkiliyor belirlenmiştir.

Model en çok olabilirlik yöntemine göre önem seviyesine göre istatistiki alınarak kabul seviyesinde ($p < 0.000$) ve bağımsız değişkenler bağımlı değişkeni %46 (McFadden R^2 : 0,455) civarında açıkladığı Çizelge 11' de gösterilmektedir.

Çizelge 11. Kadınların tarımsal faaliyetlerde görüşlerinin alınma durumlarının sıralı probit analiz sonuçları

Table 11. Sequential probit analysis results of women's views on agricultural activities

Değişkenler	Katsayı	SD. Hata
Sabit	-1.312	1.504
YAS	0.022	0.018
ED	-0.066	0.157
GELİR	-0.245	0.273
GELENEKS	-0.059	0.324
HGELİR	-0.172	0.000
COCUK	0.685	0.774
COCUKSAY	-0.310***	0.114
ALIM	1.118***	0.331
SATIS	0.997***	0.346
EKİM	1.477***	0.342
NADAS	0.017	0.394
Mu(01)	1.630***	0.269
Log. Olabilirlik Fonksiyonu: -65.348 Kısıtlı Log. Olabilirlik Fonksiyonu: -120.006		
Khi kare (11 d. f.):109.316, McFadden Pseudo R-squared:0.455, Önem seviyesi:0.000		
Not:***, **, * önem seviyesinde temsili %1,%5,%10		

Modelde tahmin edilen eşik değer pozitif kümülatif normal dağılım sergilemekte ve istatistiki olarak %1 düzeyde anlamlıdır. Maksimum olabilirlik yöntemi kullanılarak tahmin edilen sıralı probit modeline ait değişkenlerin katsayılarının yani β değerlerini direk yorumlaması pek doğru değildir (Akbağ ve ark.,2007; Terin ve Keskin,2021).

Bağımlı değişkenlerin olasılıklar üzerindeki etkilerinin, bağımlı değişkenlerin değerlerine bağlı olması nedeniyle, parametre β tahminleri ile aynı değildir. Bunu için sıralı probit modelinde bağımsız değişkenlerin beta değerine göre yorumlanamaz. Çözüm olarak bağımlı değişkenlerin marjinal değerlerine göre yorum yapılabilir (Greene,2012). Bu sebeplerden dolayı, sıralı probit model sonuçlarına ait katsayıların yorumlanması hataya sebep olabileceği için kadınların tarımsal konularda görüşlerinin alınma durumuna etki eden faktörlerin marjinal etkileri hesaplanmış ve yorumlar marjinal etkilere göre yapılmıştır.

Kadınların görüşlerinin alınma durumuna etki eden faktörlerin marjinal değerleri Çizelge 12 de verilmiştir. Analiz sonucunda kadınların çocuk sayısı, hayvan alım, ürün satışı, araziye ekilecek ürünlerin kadınların görüşlerinin alınma durumunu etkilediği belirlenmiştir.

Tarımsal faaliyetlerdeki kadınların hiç görüşlerinin alınmama durumu ile kadınların sahip olduğu çocuk sayısı arasında pozitif yönlü ilişki varken, bitkisel- hayvansal ürün alma satma, hayvan alımı ve tarımsal ürünlerin araziye ekimi arasında negatif yönlü bir ilişki belirlenmiştir.

Kadınların kısmen (Y=01) görüşlerinin alınması ile çocuk sayısı arasında negatif yönlü ilişki olduğu belirlenmiştir. Yani 1 birimlik çocuk sayısındaki artış, kadınların tarımsal konularda kısmen alınan fikirlerinde % 1'lik azalmasına neden olmaktadır.

Hayvan alımında %1 birimlik artışta kadınların kısmen görüşlerinin alınması durumu kadınların tarımsal faaliyetlerdeki görüşünü %27 oranında artırmaktadır. Bitkisel ürün satışındaki %1 birimlik artış kadınların tarımsal faaliyetlerdeki görüşünü %27 oranında artırmaktadır. Araziye ekilecek ürünün % 1 birimlik artışı kadınların tarımsal faaliyetlerdeki görüşlerinin alınmasını %30 artırdığı tespit edilmiştir.

Kadınların görüşlerinin alınması (Y=02) ile sayısı arasında negatif yönlü ilişki olduğu belirlenmiştir. Yani 1 birimlik çocuk sayısındaki artış, kadınların tarımsal konularda alınan fikirlerinde % 1'lik azalmasına neden olmaktadır.

Hayvan alımında %1 birimlik artışta kadınların kısmen görüşlerinin alınması durumu kadınların tarımsal faaliyetlerde ki görüşünü %15 oranında artırmaktadır. Bitkisel ürün satışındaki %1 birimlik artış kadınların tarımsal faaliyetlerdeki görüşünü %11 oranında artırmaktadır. Araziye ekilecek ürünün % 1 birimlik artış kadınların tarımsal faaliyetlerdeki görüşlerinin alınmasını % 22 artırdığı tespit edilmiştir.

Çizelge 12. Sıralı probit modeli sonucunun marjinal etkileri

Table 12. Marginal effects of sequential probit model outcome

Değişkenler	Y=00	Y=01	Y=02
	Katsayı	Katsayı	Katsayı
YAS	-0.008	0.006	0.001
ED	0.026	-0.020	-0.005
GELİR	0.096	-0.076	-0.020
GELENEKS	0.023	-0.018	-0.004
HGELİR	0.6823	-0.5335	-0.1487
COCUK	-0.245	0.210	0.034
COCUKSAY	0.122***	-0.096***	-0.026***
ALIM	-0.421***	0.268***	0.152***
SATIS	-0.382***	0.269***	0.112***
EKİM	-0.531***	0.304***	0.227***
NADAS	-0.006	0.005	0.001

Not:***,**,*= Önem seviyesinde temsili %1,%5,%10

Yavuz ve ark. (2018)'nin Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi, Erzurum Alt Bölgesinde kırsal alanda yaşayan kadınların tarımsal üretim faaliyetlerine katılım düzeylerine ilişkin Logit Regresyon analizini kullanmıştır. Buna göre 50 yaş grubunda, ilkokul ve altı eğitime sahip, evlenmeden önce köyde yaşayan, sosyal güvenceye sahip, tarımsal konularda kursa katılmak isteyen, büyükbaş hayvan ve araziye sahip, cep telefonuna sahip ve düzenli gelire sahip olsa da köyde yaşamak isteyen kadınların tarımsal üretime katılma olasılıkları daha yüksek bulunmuştur. Evde bilgisayara sahip olan ve evde kendi sözünün geçtiğini düşünen kadınların tarımsal üretime katılma olasılıkları daha düşük bulunmuştur. Çalışmada kadınların tarımsal üretime yeterli oranda katıldığı görülmüştür.

4. Sonuç

Kırsal alanda yaşayan kadınların annelik ev işleri ev düzeni vb sorumlulukları dışında üstlenmiş oldukları tarımsal faaliyetlerdeki iş ve görevleri bulunmaktadır. Kadınlar erkekler kadar tarımsal faaliyetlerde rol oynamaktadır. Kadınlar üzerine düşen tüm görev ve sorumlulukları yerine getirmektedir. Bu çalışmada Tokat ili merkez ilçede ikamet eden kadınların tarımsal konularda görüşlerinin alınma durumu incelenmiştir. Araştırma kapsamında görüşülen kadınların ortalama 44 yaşında olduğu belirlenmiştir. Tarımsal faaliyetlerde kadınların yarısına yakınının görüşlerinin alındığı belirlenmiştir. Kadınların görüşlerinin alınma durumunda oranlara etki eden faktörler sıralı probit modeli ile tespit edilmiştir. Analiz sonucunda kadınların görüşlerinin alınma durumu kadınların çocuk sayısı arttıkça tarımsal faaliyetlerdeki görüşlerinin alınması azalmaktadır. Bu durum çocukların sayısı ile görüş alınma durumunun ters orantılı olduğunu göstermektedir. Böylelikle kadınların sadece annelik görevinde kalması ya da o alana yönelmeleri konusunda bir bakış

açısı oluşturulduğu tahmin edilmektedir. Kadınların görüşleri hayvan alımı ya da hayvanların çoğaltılması, bitki satışı, araziye ekilecek ürün kararı gibi konularda pozitif yönde etkilediği tespit edilmiş olup bu durum kadınların bu konularda görüşlerinin alındığını göstermektedir.

Kadınların gerek ev işleri annelik gibi görevlerinden ziyade tarımsal anlamdaki katkıları emekleri hiçe sayılamaz bir gerçektir. Kadınlar tarımsal faaliyetlerdeki tüm işleri yapabilmeye kabiliyetine ve sağlam bir iş gücüne sahiptir. Kadına verilen değer emeğine duyulan saygı kadınları daha da ileriye götürebilecektir. Kadın her alanda ilerleme gösterebilecektir.

5. Kaynaklar

- Abdel-Aty, M.A. 2001. Using ordered probit modeling to study the effect of ATIS on transit ridership. *Transportation Research Part C: Emerging Technologies*, 9(4), 265- 277.
- Akbay, C. Tiryaki, G.Y. ve Gül, A. 2007. Consumer characteristics influencing fast food consumption in Turkey. *Food Control*, 18(8), 904-913.
- Ayvazoğlu Demir, P., Aksu Elmalı, D. ve Adıgüzel Işık, S. 2017. Kırsal Alanda Kadınların Tarım ve Hayvancılık Faaliyetlerine İlişkin Sosyo-Ekonomik Katkısı. *İstanbul Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, 43 (2), 81-88.
- Çukur, T, Kızılaslan, N, Kızılaslan, H, Çukur, F. 2021. Samsun İli Atakum İlçesindeki Kadın Üreticilerin Semt Pazarlarında Çalışma Durumu ve Sorunları. *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi*, 10 (1), 1-9.
- Dixon, R. B., 1982, Women in agriculture: Counting the Labor Force in Developing Countries, *Population and Development Review*, 8(3): 539-566.
- Erem Kaya, T. ve Atsan, T. 2012. Kırsal Kadınların Sosyo-Ekonomik Durumları ve Geleceğe Yönelik Beklentileri (TRA1 Bölgesi Örneği). *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 18 (1-2), 1-11.
- Greene, W.H. 2012. *Econometric Analysis*. Seventh Edition. Pearson Prentice-Hall, Upper Saddle River, New Jersey, 07458. ISBN 10:0-13- 139538-6
- Kazgan, G., 1982. Türk Toplumunda Kadın: Türk Ekonomisinde Kadınların İşgücüne Katılması, Mesleki Dağılımı, Eğitim Düzeyi ve Sosyo Ekonomik Statüsü. II. Baskı Kent Basımevi, İstanbul.
- Kızılaslan, N. 2006. Kente Uzaklığın Kırsal Aile Yapısına Etkileri, *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*,2(3): 141-162.
- Kızılaslan, N., Ymanoğlu, A., 2010. Kırsal alanda kadınların tarımsal üretime ve aile içi kararlara katılımı: Tokat İli Örneği *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(13): 154-166.
- Kızılaslan, N. and Erçoban, M., 2013. A comparative analysis of participation of women to agricultural activities and utilization possibilities of agricultural extension (survey at center of Tokat province)", *Research&Reviews in Biosciences (RRBS)*, 7 (9), 349-362.
- Kızılaslan, N. ve Karaömer, M. 2015. Hatay İli Kırsalındaki Kadınların Girişimcilik Eğilimlerinin İncelenmesi, *Türk Tarım-Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 3 (6), 371-379.
- Kızılaslan, N. 2016. Türkiye’de Kırsal Kalkınma Perspektifinde Kadın”, “Women From The Rural Development Perspective In Turkey”, *Kırsal Kalkınma Dergisi, (Rural Development), Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu*, 4, 30-39, ISSN: 2149-472X, Nisan – Mayıs – Haziran.
- Kızılaslan, N. ve Demigan, Z. 2021. Kadının Çalışmasına Yönelik Tutum ve Cinsiyet Rollerini (Çorum İli Merkez Köyler Örneği). *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi*, 10 (3), 23-37.
- Maddala, G.S. 1983. *Limited-dependent and qualitative variables in econometrics*. New York: Cambridge University Press.
- Quendler, E., Glatzl, M. And Mayr, J., 2017. Female Farmers' Work Both on and off The Farm in Austria. *Agriculture&Food*, 5, 226-237.
- Terin, S., Keskin, A. 2021. Hanelerin balık tüketim sıklığına etki eden faktörlerin sıralı probit model ile analizi. *Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi*, 8(3), 671–679.
- Yavuz, F., Terin, M., Shivan, M., Akay, B., Güler, İ. O. Ve Ağsu, K. 2018. Kadınların Tarımsal Üretim Faaliyetlerine Katılımı Üzerine Bir Analiz: Kuzeydoğu Anadolu TRA1 Bölgesi Örneği. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 24 (2), 185-192.
- Yıldırac, N., Gülçubuk, B., Gün, S., Olhan, E., Kılıç, M., 2003. Türkiye’de Gezici ve Geçici Kadın Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşulları ve Sorunları. *Tarım-İş -Türkiye Orman-TOPRAKSU-Tarım Sanayii İşçileri Sendikası*, Ankara.
- Yılmaz, E, Özdemir, G., Oraman, Y., Unakıtan, G. ve Konyalı, S. 2019. Tarımsal Üretimde Kadınların Karar Alma Süreçlerine Katılımı ve Kooperatiflerden Beklentileri. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 16 (1), 71-81.